
Merlijn Olton

De publieke kracht van het academische essay

Wat verstaan we onder een essay, en wel in het bijzonder een academisch essay, waarin de culturele kanten van de Geestes- en Sociale Wetenschappen inhoudelijk aan bod komen? En waarin zou de publieke kracht daarvan liggen?

Een essay is volgens mij een in literaire vorm ondernomen persoonlijke zoektocht, die zich tot doel stelt nieuwe vragen op te werpen en tot oorspronkelijke inzichten te komen, om die vragen en inzichten vervolgens ook in de verbeelding van de lezer tot leven te brengen. ‘Literair’ staat daarbij niet voor een uiteindelijke vorm, maar voor de weg die de schrijver bewandelt om – al associërend en aan de eigen ervaring toetsend – daadwerkelijk tot die nieuwe vragen en inzichten te komen. Het essay is dan in de eerste plaats een subjectieve zoektocht die nieuwe vragen opwerpt, en suggereert waar antwoorden gevonden zouden kunnen worden.

Als zodanig staat het essay op gespannen voet met het academische of wetenschappelijke. Daar is het doel immers een probleem af te bakenen, een aantal doelgerichte vragen te stellen, en die zo precies en objectief mogelijk te beantwoorden.

Het academische essay lijkt dus een *contradictio in terminis*.

Maar is het dat ook? Het wetenschappelijke *position paper* vertoont bijvoorbeeld sterke gelijkenis met het essay, in functie en soms ook in stijl, zeker van een auteur met multi-disciplinaire interesses, een cultureel bewustzijn en een literaire sensibiliteit. Het academische publieksessay gaat een stap verder en verkent, bevrijd van hermetisch vakdiscours, nieuwe onderzoeksvragen. Om richting te geven op een manier die weliswaar inhoudelijk is, maar toch toegankelijk voor wetenschappers uit andere disciplines en een breder publiek. De culturele kant van de Geestes- en de Sociale Wetenschappen toont in literaire, kunst- en cultuur-tijdschriften hoe dat er uit zou kunnen zien: academisch-culturele uitwisseling via de inhoud.

De publieke kracht – de aanbodzijde

In een tijd waarin de wetenschap onder luid publiek gejoel en grote politieke dwang de ivoren toren uit is gejaagd met de opdracht aansluiting te vinden bij het publiek, zou het belang van het academische essay als een bewezen manier om dat te doen als vanzelf groter moeten zijn geworden. Maar de publieke kracht van het academische essay heeft een vraagkant en een aanbodkant, en aan de aanbodkant wordt de kracht vooralsnog eerder kleiner dan groter.

Jonge wetenschappers combineren intensief PhD-onderzoek met een toenemende onderwijs-last, inclusief de buitensporige administratieve en organisatorische verantwoordelijkheid die daar tegenwoordig bij schijnt te moeten horen. Na de promotie volgt dan de strijd om steeds zeldzamer wordende aanstellingen, nog meer onderwijs- en administratieve taken, en de jacht op onderzoeksgeld uit de tweede en derde geldstroom. De carrièredruk is hoog en de institutionele ratrace moet gewonnen worden. Dat weten ook de begeleiders, en zij leiden beloftevolle jonge academici dan ook actief weg van alles wat hen zou kunnen afhouden van wat modern wetenschappelijk presteren inhoudt. Publieksbereik, het publieksessay voorop, is het kind van de rekening.

De winnaars van de academische ratrace ver gaat het anders, met dezelfde gevolgen. Ook hier is de bestuurlijke last groot, evenals de carrièredruk – zij het de professorale, interuniversitaire

versie: de strijd om het winnen van de miljoenenpotten voor grote onderzoeksprojecten, en vervolgens de tijd die het ‘managen’ daarvan kost. Ook hier is eigen onderzoekstijd schaars, laat staan de tijd om aan inhoudelijk publieksbereik te doen. Het devies is vooral: veel geld binnenhalen, veel congressen bijwonen en veel artikelen schrijven in vakbladen (die meestal door schrikbarend weinig vakgenoten gelezen worden, maar die de ‘bonentellers’ tenminste tevreden stellen). In de ruimte tussen de promovendi en de profs is de druk vanwege de structurele bestaansonzekerheid (eindelozes tijdelijke aanstellingen) zo mogelijk nog groter, de tijd voor publieksbereik navenant beperkter.

Tegelijkertijd vinden zij die over het geld gaan publieksbereik onder het mom van valorisatie belangrijk, dus of dat er nog even bij kan: voor het eigen vak, de eigen instelling, het eigen onderzoek, het eigen profiel. Het schrijven van publieksboeken en publieksessays kost veel tijd, en is slecht verdedigbaar als er geen credits tegenover blijken te staan, of zelfs een achterstand bij de volgende review of sollicitatie. Dat er toch nog aan inhoudelijk publieksbereik gedaan wordt, met name in de Kunst- en Cultuurwetenschappen en de Sociale Wetenschappen, is omdat onderwerpen, vorm en stijl daar bij voorbaat al dichter bij de persoonlijke en maatschappelijke beleving staan, en het aantal vertaalslagen richting publiek dus kleiner is. Toch is het ook hier verleidelijk om de inhoud van het publieksessay en zijn beperkte bereik te laten voor wat het is, zich te concentreren op de strijd om te overleven (geen sinecure voor de Geestes- en de ‘zachtere’ Sociale Wetenschappen) en via publieksevenementen, kranten, radio en televisie een zo groot mogelijk publiek te bereiken met basissamenvattingen, opinies en nieuwtjes. Ook hier is het publieksessay het kind van de rekening.

Voor het overige wordt de wetenschapscommunicatie ter hand genomen door een groot aantal professionele afdelingen. Hun verhaal is dat van de successen van hun instelling (de revolutionaire vondsten en de binnengehaalde fondsen), niet dat van de moeizame, georganiseerde nieuwsgierigheid die wetenschap is. Hoe groot (of klein) de publieke kracht van het academische essay aan de vraagkant ook mag zijn, de vraag is wat dat nog waard is in dit op →

financiering, indexerend en maximaal publieksbereik ingerichte krachtenveld.

De publieke kracht – de vraagzijde

Hoe is het het academische essay ondertussen vergaan aan de vraagkant? Eigenlijk is dat vragen naar de manier waarop (inhoud en stijl), de weg waarlangs (het medium) en de mate waarin (het bereik) het academische essay ingang vindt bij het bredere publiek – en wat het langs die weg in onze cultuur teweeg weet te brengen (de invloed) en hoe die invloed zich heeft ontwikkeld. De eerste, relatief eenvoudige, deelvraag kwam al aan bod. De volgende vragen zijn ingewikkelder.

Stel uzelf eens de vraag: ‘wie is nu het publieke gezicht van wetenschap x?’ Daarbij vult u voor ‘x’ een willekeurige discipline in, liefst op enige afstand van uw eigen expertise. In verreweg de meeste gevallen zult u uitkomen bij hoogleraren die u kent van televisie. Maar we zijn op zoek naar de gelegenheid en frequentie van inhoudelijke ontmoetingen tussen wetenschap en publiek. De actualiteit (of een snipper wetenschapsnieuws) biedt geen ruimte om stil te staan bij de omwegen waarlangs de wetenschappelijke disciplines zoeken naar nieuwe grenzen en inzichten, ook niet als die buiten de eigen discipline en in de maatschappij relevant blijken. Wat de wetenschappelijke cultuur- en kunstcritiek aangaat, moeten we bovendien constateren dat als er op de televisie al gereflecteerd wordt op kunst, dat niet gebeurt door een wetenschapper, maar door een mediagenieke vertegenwoordiger van de museale wereld, een mediagenieke kunstenaar, of een mediagenieke leek.

Ook op dat andere grote podium voor publieksinteractie, de pagina’s van onze kranten en weekbladen, zijn de academische cultuur- en kunstcritici relatief dun gezaaid, een aantal noemenswaardige uitzonderingen daargelaten

(mensen als Henk van Os, maar ook René Boomkens, Trudy Dehue, Maarten Doorman, Louise Fresco, Piet Gerbrandy, Tijs Goldschmidt, Arnold Heumakers, Willem Otterspeer, David Rijser, Frans Saris, Jolande Withuis). Hoezeer het publiek deze uitzonderingen ook viert, het aantal pagina’s waarover ze beschikken, slinkt. Bovendien is het pijnlijk te moeten constateren dat zij in het wetenschapsnieuws al helemaal niet te vinden zijn, met dank aan de van overheidswege gepropageerde gelijkstelling van wetenschap aan techniek.

Resteren de literaire en kunsttijdschriften, het forum bij uitstek voor bedachtzame gedachtewisselingen tussen wetenschap, kunst, cultuur en publiek. Hoe het dat forum het afgelopen decennium vergaan is, is gevoeglijk bekend: de investeringsbereidheid van overheid, wetenschap en publiek nam drastisch af, het aantal titels halveerde, het aantal redactiepagina’s en -uren liep sterk terug, en het aantal lezers...

Het publiekstijdschrift als drager van het academische essay

Als we dertig, veertig jaar geleden hadden gevraagd: ‘wie is nu het publieke gezicht van wetenschap x?’, dan waren onze gedachten uitgegaan naar de auteurs van cultuurveranderende essays in onze tijdschriften, zoals Abram de Swaan en Joke Smit. Daarbij vergeleken is wat wij nu aan wetenschap tegenkomen op publieksevenementen, op radio en televisie, en in de dag- en weekbladen nogal schamel.

Wij kijken in Nederland met ontzag naar de wijze waarop in het Angelsaksische taalgebied nog altijd een academisch-culturele standaard wordt hooggehouden door titels als *The New York Review*, *The London Review* en *TLS*. Maar terwijl wij – Nederlandse wetenschap, pers, cultureel veld en publiek – de ene hand in eerbied en dankbaarheid opheffen, slaan wij met de andere ons eigen maaiveld plat.

Hoe? Door met onmacht te aanschouwen hoe onze essayistische traditie en podia worden vermalen tussen ons cultuurbeleid en ons wetenschapsbeleid. Door het nog niet zo lang geleden verworven besef dat wetenschap zonder dieper gaande publieksinteractie waardeloos is, en vice versa, uit lijfsbehoud niet meer te verdedigen. In dat klimaat trokken onze wetenschappelijke

Onze essayistische traditie en podia worden vermalen tussen ons cultuurbeleid en ons wetenschapsbeleid

instellingen onder luid geweeklaag van onze grootste academische essayisten de financiering van *De Academische Boekengids* (ABG) in, die bestond van 2000 tot 2013, en kunnen zij volharden in hun weigering enig ander duurzaam academisch-cultureel initiatief te ondersteunen. Het Amsterdamse Spui25 en het Tilburgse Nexus Instituut zijn – ieder op geheel eigen wijze – belangrijke uitzonderingen, al kunnen zij de bereikbaarheid en blijvendheid van een essaytijdschrift niet emuleren.

Het steunen van een tijdschrift als *De Gids* of *De Nederlandse Boekengids*, plaatsen bij uitstek waar het academische essay zijn publieke belang zou kunnen laten gelden, wordt echter nog altijd gezien als een publicitair risico in plaats van een kerntaak.

Toch is het te gemakkelijk om de stand van de Nederlandse essayistiek en het weinig inhoudelijke publieksbereik van de Nederlandse wetenschap aan het wetenschaps- en cultuurbeleid te wijten. Die ligt in de eerste plaats bij de wetenschappers zelf. Zij vormen met vele tienduizenden een culturele macht van formaat die aansluiting moet zoeken bij de helft van onze bevolking die in 2030 hoger opgeleid zal zijn. Zij zijn het die de essays moeten schrijven en ze over hun vakgebieden heen van elkaar moeten lezen. Zij zijn het, kortom, die niet alleen met de mond, maar vooral met de pen moeten aantonen dat het beleid niet deugt. Het is tegen de stroom inzwemmen, maar uiteindelijk is het een kwestie van prioriteiten. ●

Advertentie

Net verschenen: extra dik themanummer *Grensland Duitsland*, met essays en verhalen van o.a. H.M. van den Brink, Maarten Asscher, Maria Barnas en Annelies Verbeke. Daarnaast nog bijdragen van o.a. Adriaan van Dis, Dirk van Weelden en Micha Hamel.

DE BESTE VERHALEN, GEDICHTEN EN ESSAYS VAN DE LAGE LANDEN

WWW.DE-GIDS.NL